

“No va ser una conspiració alemanya”

Christopher Clark, de 53 anys, és doctor en història europea moderna per la Universitat de Cambridge. L'australià va estudiar a Sidney, a Berlín i a Cambridge. Es va fer popular entre el públic alemany amb el best-seller *Preußen*, l'any 2007.

—A vegades patiu somnambulisme?

—No, però he observat moltes vegades un somnàmbul, el meu germà, quan era petit. Per sort, mai no va passar res de dolent.

—Si el vostre germà s'hagués fet alguna cosa a ell mateix o a algú altre, el n'hauríeu fet responsable?

—És clar que no. Qui pateix somnambulisme no és culpable.

—En el vostre darrer llibre descriu les grans potències europees com “somnàmbuls” que, sense voler, es balancejaven durant la Primera Guerra Mundial. De veritat que ningú n'és el responsable?

—Les he anomenat així perquè els polítics d'aquella època no es podien imaginar les conseqüències tan catastròfiques que tindrien les seves accions. Van valorar malament la situació. Si aquests homes haguessin viatjat al futur amb la màquina del temps i haguessin vist, per exemple, l'horripilant camp de batalla del Somme, haurien patit un atac de nervis.

—Els vostres somnàmbuls van tenir temps de sobres per a despertar-se i signar la pau. La Gran Guerra va durar quatre anys!

—Durant la guerra hi va haver diversos intents de signar la pau. Mentre els bàndols enemistats veien que existia la possibilitat de guanyar —o almenys això és el que es pensaven—, els intents no tenien èxit.

—La majoria dels somnàmbuls es penedeixen, posteriorment, d'alguna cosa dolenta que han fet. Contràriament, no sembla que els protagonistes de l'estiu del 1914 se sentissin culpables.

L'historiador Christopher Clark mira des d'una nova perspectiva la Primera Guerra Mundial: els alemanys no van ser els principals culpables que comencés.

—Hi va haver algun cas concret de penediment, però, en conjunt, els polítics i militars d'aquell temps eren immunes —d'una manera veritablement repugnant— a la inseguretat en ells mateixos. Quan als anys vint l'historiador americà Bernadotte Everly Schmitt feia llargues entrevistes amb els que llavors van prendre les decisions, no es parlava d'autocrítica ni d'inseguretat en ells mateixos. Els protagonistes encara estaven convençuts que el 1914 havien pres la decisió correcta.

—Les decisions que van prendre van costar la vida, com a mínim, a 15 milions de persones, van destruir moltes regions d'Europa i van fer ascendir al poder el feixisme i el comunisme. De debò es pot dir que no

sabien el que feien i que, simplement, són coses que passen?

—No, però tampoc no ens podem imaginar la història com una pel·lícula de James Bond, en què el malvat acaricia el seu gat i planeja la fi del món des del capdamunt d'una muntanya. L'ultimàtum de juliol de l'any 1914, que va fer que comencés la Primera Guerra Mundial, ha sigut, probablement, l'esdeveniment més complex de la història.

—La història ha assignat el paper de dolent a l'Imperi alemany, que avui dia és considerat per la majoria d'historiadors com el culpable principal.

—L'ultimàtum de juliol i les seves conseqüències són com un crim històric que es considerava tancat. Jo l'he tornat a estudiar i he arribat a una altra conclusió. Totes les grans potències europees: Alemanya, Rússia, França, Gran Bretanya i Àustria-Hongria van ser partícips de l'evolució i de les decisions que es van prendre, que van provocar la guerra.

—El fet que la vostra posició recordi la dels historiadors alemanys nacional-conservadors de fa més de cinquanta anys ens fa desconfiar. El professor Fritz Fischer no compartia l'opinió d'aquests historiadors i en la famosa polèmica en què va analitzar les causes de la Primera Guerra Mundial va donar tota la culpa a l'Imperi alemany.

—La complexitat de l'ultimàtum de juliol no pot servir d'excusa, ja que els que prenen les decisions ho feien lliurement. No obstant això, a Europa no hi havia cap polític que estigués disposat de debò a evitar la guerra. Això no exculpa els alemanys que en aquell



“Totes les grans potències europees van provocar la guerra.”

moment van prendre les decisions. Els nacionalistes alemanys revisionistes de l'època de la República de Weimar defensaven una tesi de la innocència, que és tan enganyosa com l'afirmació que els alemanys van ser els únics culpables.

—**Fem un cop d'ull a la situació inicial. L'any 1914 hi havia dos bàndols enfrontats: d'una banda, la Triple Entesa, formada per Gran Bretanya, França i la Rússia tsarista; de l'altra, les potències centrals, Àustria-Hongria i l'Imperi alemany. On raïa el conflicte entre aquestes potències?**

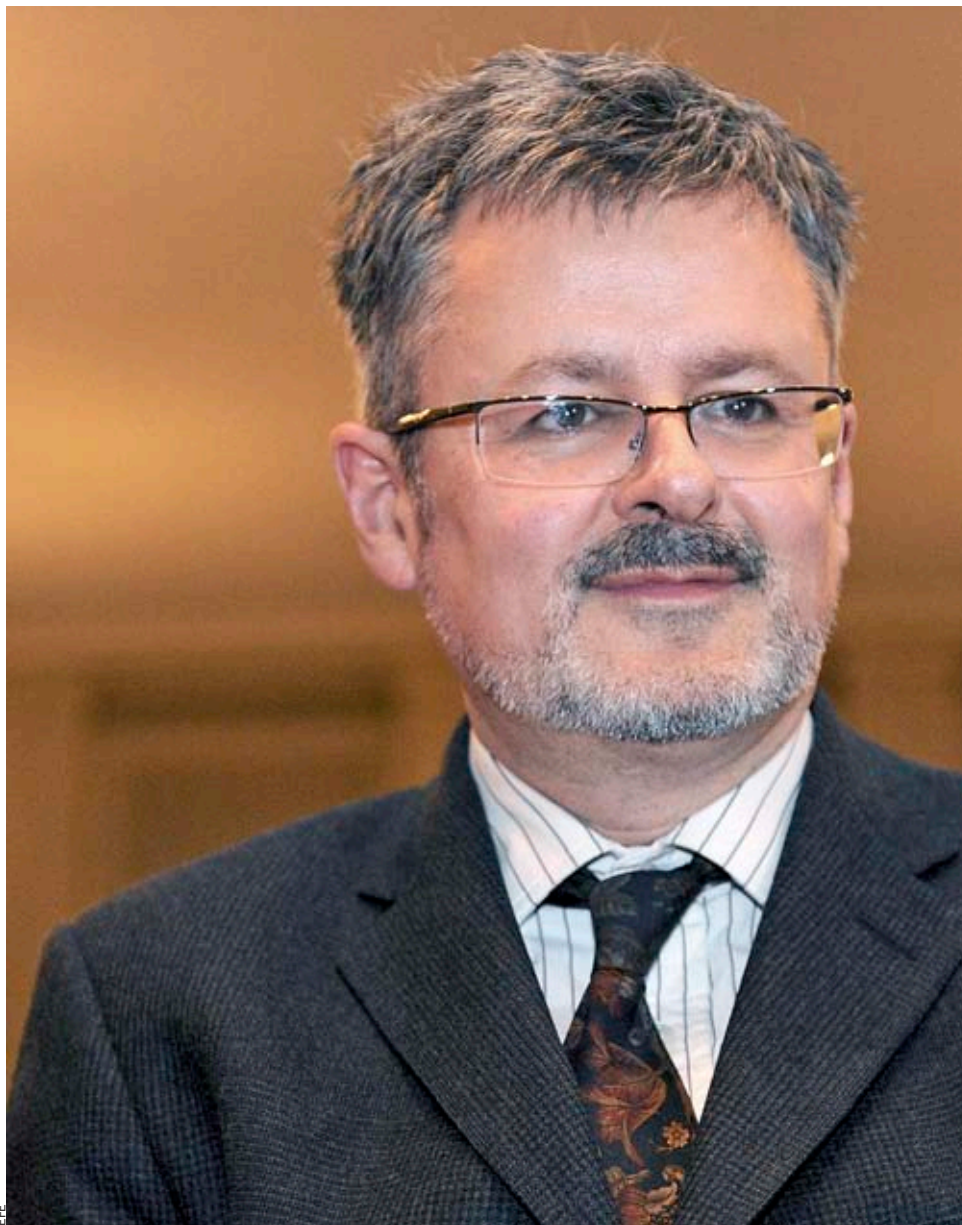
—A l'escola vaig aprendre que les grans potències europees es van unir contra Alemanya perquè Berlín les havia provocat. Però amb el temps s'ha ampliat la perspectiva dels historiadors; Rússia es va aliar amb França perquè també temia la possible aliança de Gran Bretanya i Alemanya en poc temps. Londres en aquell moment no volia apropar-se a Sant Petersburg per intimidar Alemanya, sinó per protegir de Rússia la Pèrsia meridional i l'Índia. Les grans potències no tenien només un enemic en el punt de mira, sinó que, per a elles, es tractava de mantenir el poder a llarg termini en un entorn amenaçador.

—**Era justificat el temor dels russos davant d'un possible pacte germano-britànic?**

—Podria haver-ho sigut, de ben segur. A la primavera de 1914, els britànics encara jugaven amb la idea de trencar el tractat de l'any 1907 amb Rússia i, així, apropar-se a l'Imperi alemany.

—**Vós trobeu que la guerra entre els dos blocs s'hauria pogut evitar. Tanmateix, Alemanya aspirava a l'estatus de potència mundial encara que hagués d'enfonsar les altres grans potències per a aconseguir-ho. Però així, com pretenia mantenir la pau, Alemanya?**

—Si bé és cert que el kàiser Guillem II de Prússia havia anunciat als quatre vents, ja el 1896, la "política internacional" alemanya, els fruits van ser, però, molt escassos: un parell d'illes al Pacífic i unes quantes regions africanes. No es podia comparar amb potències mundials tradicionals com la Gran Bretanya. No era gens clar com havia de ser l'hegemonia a la qual, suposada-



“L'últimàtum de juliol de 1914, que va fer que comencés la I Guerra Mundial, ha sigut, probablement,

ment, aspirava el seu imperi. En qualsevol cas, no és veritat que Alemanya planegés una guerra contra una altra gran potència europea.

—**Ni els militars alemanys ni el canceller Theobald von Bethmann Hollweg no veien amb bons ulls una acció militar contra Rússia perquè suposaven –erròniament– que tindrien l'oportunitat propícia per a dissoldre el sistema d'aliances contrari?**

—Es va exigir un atac preventiu contra Rússia. L'exèrcit alemany era del parer que el temps jugava en contra de l'imperi i que s'havia de guanyar la guerra com més aviat millor, però les

exigències dels militars no determinaven necessàriament la política.

—**Un company vostre de professió, l'anglès John Röhl, és de parer contrari. Ell culpa Guillem II de la “conspiració de la guerra ofensiva”.**

—Aquesta guerra no va ser el resultat d'una conspiració alemanya ni russa ni francesa ni tampoc austríaca.

—**La gota que va fer vessar el vas va ser l'assassinat de l'hereu del tron austríac i la seva dona a Sarajevo, comès per un serbo-bosnià el 28 de juny de 1914. En aquell moment, els serbo-bosnians vivien a l'Àustria-Hongria dels Habsburg. No obstant**



l'esdeveniment més complex de la història.

això, molts desitjaven pertànyer al regne serbi. En el vostre darrer llibre no mostreu comprensió pel desig polític de l'autor de l'atemptat. Per què?

—M'agradaria contradir el mite que defensa que, aparentment, els austríacs van oprimir i maltractar els serbo-bosnians i que això va ser l'única causa de l'assassinat a Sarajevo. És cert que a la part més rural de la societat de Bòsnia i Hercegovina, d'on procedia també l'autor de l'atemptat, no li anaven gaire bé les coses, però això no era degut únicament al domini austríac. Bòsnia i Hercegovina era, i encara és avui dia, un país molt pobre. Dit sia de passada,

la major part de la població del país en aquella època no estava formada per serbis, sinó per musulmans bosnians i croats.

—Tal com heu escrit, a causa de la massacre de Srebrenica el 1995, us sembla difícil de veure Sèrbia el 1914 com la víctima. Què hi té a veure, una cosa amb l'altra?

—Naturalment, no s'ha d'interpretar la complexa història de Sèrbia a partir de la massacre de Srebrenica, però sí que s'hauria de reconèixer que el nacionalisme als Balcans va ser un factor històric sense el qual no s'hauria arribat a la Primera Guerra Mundial, l'any 1914. Els serbis no van ser sempre únicament víctimes de la violència històrica, sinó que més aviat en van ser participants.

—Llavors el malvat no seria Alemanya, sinó Sèrbia?

—No pretenc ni de bon tros malparlar dels serbis, però el conflicte original entre Sèrbia i Àustria-Hongria va ser el detonant de la Primera Guerra Mundial. M'agradaria aclarir aquest conflicte, ja que, quan s'explica en conjunt, queda en un segon pla o es desdibuixa completament. El govern serbi tenia l'ambició d'aconseguir més influència als Balcans amb l'objectiu de crear una Sèrbia més gran. Això va menar a una situació molt tensa que era amenaçadora per a l'imperi dels Habsburg. Només es pot entendre l'actuació dels austríacs si es té present aquella situació.

—L'emperador Francisc Josep I d'Àustria i els seus partien de la base que Sèrbia era responsable de l'atemptat i que havien de fer-l'en responsable. Tot i que Sèrbia estava protegida per Rússia, a Viena els polítics creien que l'Imperi rus no intervindria. A què era degut, aquest error?

—Per als austríacs amb poder de decisió, l'atemptat va ser una provocació intolerable. Naturalment, estaven al corrent del risc que suposava la possible intervenció de Rússia en el conflicte, però van confiar en la superioritat de l'Exèrcit alemany i van pensar que Berlín ja trauria les castanyes del foc.

—A primers de juliol, el kàiser Guillem II de Prússia va anotar al marge d'un document: "Ara o mai. Hem d'ocupar Sèrbia, i ho hem de fer ben aviat". No obstant això, vós negueu

que Alemanya instés els seus aliats a anar a la guerra.

—Gairebé tots els que tenien poder decisorí van votar a favor de la guerra contra Sèrbia —al principi, del tot independentment de la posició alemanya. Però també és veritat que, quan Àustria-Hongria va demanar suport militar, Berlín va acceptar de seguida...

—...i va obligar Viena a entrar de veritat a la guerra. El dia 5 de juliol, l'ambaixador austríac va a parlar amb Guillem II i aquest li diu que "lamentaria" que Àustria desaprofités aquest moment tan oportú.

—Guillem II estava convençut que la situació era favorable a l'Imperi alemany. Sabia que, en aquells moments, els russos ampliaven a gran escala el seu exèrcit mitjançant crèdits francesos i, per això, no estarien en condicions de vèncer Alemanya. Senzillament no comptava amb el fet que Rússia intervindria en un conflicte armat als Balcans.

—Però sí que té una culpa considerable, Alemanya. Hauria tirat endavant l'escalada tan decididament, Àustria-Hongria, si Guillem II s'hagués negat a ajudar?

—Llavors segurament no s'hauria arribat a la guerra. Però així no es com actuen les grans potències. Les grans potències no són grans perquè siguin amables, sinó perquè són despietades.

—No obstant això, vós no creieu que Alemanya fos el culpable principal. Per què no?

—L'imperi té una part de culpa, res més. També s'ha de veure la responsabilitat de les altres grans potències, Rússia i França van donar suport a Sèrbia. D'aquesta manera, Belgrad es va convertir en un instrument d'aquestes grans potències.

—Segons la descripció que en feu vós, Rússia va impulsar molt l'escalada. Però com?

—Després de l'atemptat, els russos van denegar als austríacs el dret a rebre reparacions per part de Sèrbia. Amb això van coartar fortament la capacitat de maniobra de Viena. A la vegada, van animar els serbis a no recular, de manera que els austríacs només podien recórrer a l'ultimàtum. A més, Rússia va decidir començar la mobilització en un moment en què l'Imperi alemany



EL TEMPS

El general Paul von Hindenburg, el kàiser Guillem II de Prússia i el general Erich Ludendorff, al gener de 1917.

encara no havia ni anunciat l'estat amenaçador de guerra.

—Ens ho hem d'imaginar com en una partida de dòmino? Una fitxa cau rere l'altra. Primer Àustria-Hongria opta per la guerra, tot seguit s'hi afegeixen Alemanya i Rússia, després les segueix França i finalment Gran Bretanya?

—Tampoc no és tan fàcil. El fet que el 5 de juliol de 1914 Guillem II assegurí als austríacs que els donarà suport no és cap decisió que comporti el començament d'una guerra europea. A Berlín es creia que els russos no entrarien en un conflicte. A més, Àustria-Hongria no es va mobilitzar contra l'Imperi rus, sinó contra Sèrbia. I això és així: el primer estat que va convocar una mobilització general no va ser Alemanya, sinó Rússia.

—Vós us dediqueu, des de fa uns quants anys, a revisar la idea que predominava a l'antiga República Federal d'Alemanya. En el *best-seller* sobre Prússia, situant el desenvolupament alemany en una connexió

general amb Europa, vau rebutjar la tesi basada en el fet que Hitler hauria arribat presumptament al poder a través d'un camí especial. I ara, a més, relativitzeu la culpabilitat d'Alemanya en la Primera Guerra Mundial.

—El meu objectiu no és eliminar la imatge de la història alemanya ni absoldre els alemanys, però ens hem d'adonar de la complexitat dels esdeveniments. Si ho simplifiquem tot a "bo" i "dolent" no ens serveix de gran cosa.

—Llavors no teniu la intenció de sostenir en el vostre pròxim llibre que Hitler només va ser una relliscada en la història alemanya?

—No patiu, no n'exculparé els alemanys, de la Segona Guerra Mundial.

—Li agafa por, a un, quan es dedica tan intensament a analitzar l'origen de la Primera Guerra Mundial, com heu fet vós?

—És gairebé impossible imaginar-se un escenari pitjor a principis del segle XX. La Primera Guerra Mundial va ser l'enverinament d'Europa, l'origen de

moltes altres catàstrofes posteriors, va promoure la victòria del bolxevisme a Rússia, el feixisme a Itàlia, el nacional-socialisme a Alemanya. Sí, quan em vaig endinsar tant en aquella època, realment tenia malsons, de vegades.

—Us ha fet perdre el son, el llibre?

—He tingut el mateix malson més d'una vegada: era al bell mig de l'últimàtum de juliol i li deia a la meua dona que havíem d'emportar-nos d'Anglaterra els nostres dos fills com més aviat millor perquè, si no, els cridarien al servei militar. En el somni els nens sempre reaccionaven amb escepticisme i deien: "Papa, exageres, les crisis vénen i se'n van". Llavors em desesperava amb taquicàrdies.

—Moltes gràcies per la conversa, senyor Clark.

*Klaus Wiegrefe
Felix Bohr
Markus Verbeet
© Der Spiegel*

Traducció de Maria Vilella